

INFLATIENEUTRALE BELASTINGHEFFING

*door Prof. Dr. J. C. K. W. Bartel***1. Algemeen**

In december 1977 bood Prof. Mr. H. J. Hofstra aan het toen juist geformeerde kabinet-Van Agt het rapport aan, waarin hij de resultaten van zijn studie over de wenselijkheid en praktische mogelijkheden tot een herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie heeft neergelegd.

In februari 1978 werd het rapport¹⁾ gepubliceerd. Het bleek naast uitvoerige beschouwingen over de invloed van de inflatie op de verschillende belastingen en de mogelijkheden tot eliminering van deze invloed tevens uitgewerkte wetsvoorstellen en toelichtingen te bevatten.

Deze wijze van presenteren alsmede het feit dat bij de aanbidding van het rapport aan de Tweede Kamer een aantal beleidsvoornemens²⁾ werd gepubliceerd, die sterk afweken van de voorstellen-Hofstra, hebben enerzijds geleid tot heftige beroering bij groepen die hun belangen geschaad oordeelden en anderzijds tot een zich langzaam en enigszins afwachtend ontwikkelende discussie omtrent de grondslagen van de voorstellen³⁾. De hierdoor veelal kritisch getinte reacties overschaduwden voor een belangrijk deel de waardering, die men moet hebben voor de zo omvangrijke en diepgaande studie, die door Hofstra en zijn medewerkers tot stand is gebracht. Voor het eerst is een volledig uitgewerkt „totaal plan” ter discussie gesteld, zij het qua uitvoering sterk gericht op een uiteindelijke bruikbaarheid in het parlement.

Het rapport-Hofstra staat niet los van reeds eerder in Nederland ontwikkelde gedachten over een „inflatie neutrale” belastingheffing. In het bijzonder is hierbij te wijzen op de Rapporten van de Commissie Tinbergen (1960⁴⁾ en Eizenga (1977⁵⁾) voor de Vereniging voor Belastingwetenschap, en een aantal deels recente publicaties in de fiscale vakliteratuur⁶⁾. Met name het rapport van eerstgenoemde Commissie is baanbrekend geweest, maar heeft in de (praktische) uitvoering weinig weerklank gevonden. Wellicht was de Commissie „haar tijd ver vooruit”⁷⁾. Naast deze gedachtenvorming is op het terrein van de accountancy reeds geruime tijd nationaal en internationaal de problematiek met betrekking tot de toepassing van actuele waarden in de jaarrekening aan de orde, waardoor verbin-

¹⁾ H. J. Hofstra, Inflatieneutrale belastingheffing, 1978, 352 blz.

²⁾ Zitting 1977-1978, 14 932, Brief van de bewindslieden van Financiën aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, d.d. 20 februari 1978.

³⁾ Bijzonder nummer Weekblad voor Fiscaal recht (WFR) 5359/1978; D. A. M. Meeles, De accountant mei 1978; J. C. K. W. Bartel, Bedrijfskunde 78/2; D. A. M. Meeles, N.V. mei 1978; J. C. Brezet, N.V. mei 1978; M. A. van Hoepen, Belastingbeschouwingen (MBB) mei 1978.

⁴⁾ Geschrift van de Vereniging voor Belastingwetenschap (Geschrift) nr. 103, september 1960, Rapport van de Commissie ter bestudering van de mogelijkheden van toepassing van substantialistische winstopvattingen op het fiscale terrein.

⁵⁾ Geschrift 145, mei 1977, Rapport van de Commissie ter bestudering van de relatie tussen inflatie en belastingheffing. Zie ook het Advies van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf, januari 1977, waarin vrijwel identieke voorstellen voor een herziening van het fiscale winstbegrip worden geformuleerd.

⁶⁾ F. Th. Gubbi, MBB februari 1968/juni 1968; J. F. M. Giele, Inflatie en Belastingen naar winst, in: Cijns en Dijns, 1975; K. van der Heeden, WFR 5230/1975; J. C. K. W. Bartel, Bedrijfskunde 1976/2; L. G. M. Stevens, WFR 5271/1976; D. A. M. Meeles, Inflatoire belastingheffing, oratie KHT 1976.

⁷⁾ D. A. M. Meeles, Inflatoire belastingheffing, blz. 40.

dingen tussen het fiscaal terrein en de jaarverslaggeving bestaan of moeten worden gelegd.

2. Vergelijking tussen de ontwikkelde voorstellen

2.1. Winst uit onderneming

Uitgaande van de discussie binnen de Vereniging voor Belastingwetenschap kan worden geconstateerd dat ten aanzien van het *totale winstbegrip* unaniem overeenstemming bestaat dat deze winst voor de koopkrachtdaling gecorrigeerd moet worden. In het rapport van de Commissie-Eizenga is dit als volgt geformuleerd:

„bij de berekening van de totale winst (dit is de winst behaald gedurende het gehele bestaan van de onderneming) dient het in de onderneming geïnvesteerde eigen vermogen in het kader van de fiscale winstberekening belastingvrij te worden gecorrigeerd voor fluctuaties in de koopkracht van de gulden onder toepassing van de algemene prijsindex;

dientengevolge dienen de tijdens de levensduur van de onderneming ontstane voordelen, doordat een specifieke waardeinstijging van bedrijfsactiva de nominale waardeinstijging door koopkrachtdaling overtreft, in de belastingheffing te worden betrokken;

evenzeer geldt dit voor de financieringswinsten of -verliezen op monetaire (dat wil zeggen in nominale bedragen luidende) activa en passiva”.

Bij dit uitgangspunt rijzen echter problemen voor de *jaarwinstbepaling*, de toerekening van een deel van de totale winst aan het desbetreffende jaar, waarbij in het bijzonder de vraag aan de orde wordt gesteld of het overschotkarakter van de jaarwinst wél met zich brengt hierbij uit te gaan van specifieke waardeinstijgingen in de activa in plaats van de algemene prijsindex.

Eerstgenoemde opvatting gaat daarbij van de handhaving van het ondernemingsfonds als instandhoudingscriterium van de onderneming; laatstgenoemde opvatting van het handhaven van de koopkracht van het in de onderneming geïnvesteerde vermogen.

De Commissie-Eizenga opteert uitgaande van haar taakopdracht, die luidde: „te onderzoeken welke consequenties een voortgaande inflatie-ontwikkeling moet hebben voor de belastingheffing, en omgekeerd welke invloed de belastingheffing uitoefent op de ontwikkeling van de monetaire verhoudingen”⁸⁾, voor een stelsel van jaarwinstbepaling, waarbij uitsluitend de versturende invloeden van de algemene prijsbeweging worden geëlimineerd. Op grond hiervan is de Commissie van oordeel dat:

- a. op de vaste activa (bedrijfsmiddelen) een belastingvrije herwaardering behoort plaats te vinden op basis van de algemene prijsindex met dienovereenkomstige aanpassing van de afschrijvingsbedragen;
- b. voor de voorraden een dienovereenkomstige herwaardering dient plaats te vinden;

⁸⁾ Geschrift 145, blz. 5. De hierna genoemde voorstellen van een minderheid in de Commissie tot een verdergaande uitwerking, in het bijzonder de toepassing van substantialistische opvattingen met betrekking tot de waardering en afschrijving van en op bedrijfsmiddelen zijn op grond van deze taakopdracht buiten bespreking gelaten; Geschrift 145, blz. 53-54.

- c. het onder het huidige regime toegestane ijzeren voorraadstelsel m.m. zou moeten blijven gelden, evenals de toepassing van de vervangingsreserve en de ruilarresten voor de bedrijfsmiddelen;
- d. de afrekening over financieringswinsten in het kader van de fiscale jaarwinstberekening niet onbepikt mag worden uitgesteld, maar dat met een beroep op het voorzichtigheidsmotief een tijdelijke reservering met gefaseerde afbraak mogelijk moet zijn;
- e. voor pensioenverplichtingen in de ondernemingsfeer een van inflatie gezuiverde rekenrente moet worden gehanteerd, toegepast op het actuele loonniveau.

Een minderheid van de Commissie wil verder gaan dan deze voorstellen en hanteert bij de formulering van het instandhoudingscriterium een dubbele standaard: handhaving van het ondernemingsfonds doch tenminste handhaving van de koopkracht van het geïnvesteerde vermogen. Hiertoe hebben zij de voorstellen van de Commissie-Tinbergen geactualiseerd. De destijds door de Commissie-Tinbergen gedane aanbevelingen luiden:

- 1. de totale winst worde berekend met uitschakeling van veranderingen in de geldwaarde;
- 2. de jaarwinst worde berekend met in achtneming van:
 - a. het ijzeren-voorraadstelsel, echter uitgebreid tot economische vervanging;
 - b. de indexatie van de jaarlijkse afschrijvingen op basis van de specifieke vervangingswaarden aan de hand van voor soortgelijke productiemiddelen van overheidswege verschaftte prijsindexcijfers;
 - c. een (aanvullende) correctie tot het bedrag van de koopkrachthandhaving van het eigen vermogen.

Als aanvulling op deze aanbevelingen bepleiten deze leden van de Commissie-Eizenga de mogelijkheid tot reservering van de in een bepaald jaar geconstateerde financieringswinst en afbraak van deze reserve in een aantal daaropvolgende jaren door toevoeging aan de jaarwinst, aangezien zij van oordeel zijn, dat de Commissie-Tinbergen wat te gemakkelijk is heengestapt over de verteerbaarheid (resp. belastbaarheid) van gerealiseerde financieringswinsten in de ondernemingssector.

In het Rapport-Hofstra wordt een andere wijze van jaarwinstbepaling uitgewerkt, waarbij in de toelichting er de nadruk op wordt gelegd dat de correctie van de jaarwinsten zoveel mogelijk parallel dient te lopen met de mate waarin bij een nominalistische berekening de schijnwinsten in de jaarwinsten tot uitdrukking komen. Deze parallelliteit van schijnwinst en correctie kan volgens Hofstra worden bereikt door herwaardering van het (eigen) vermogen op de openingsbalans van een jaar door middel van de koopkrachtindex gepaard te doen gaan met een dienovereenkomstige herwaardering van de activa die op die balans tegenover dat vermogen staan. Voor zoveel de activa geacht kunnen worden met vreemd vermogen te zijn gefinancierd vindt derhalve geen herwaardering plaats.

Afhankelijk van de omloopsnelheid van het desbetreffende (herwaardeerde) actief vindt de winstvermindering direct in het jaar plaats (bijvoorbeeld veelal bij voorraden) of in een reeks van jaren door hogere afschrijvingen op het bedrijfsmiddel resp. lagere boekwinst bij vervreemding. Met andere woorden, de financieringswinst op het vreemde vermogen wordt gerealiseerd door de relatief lage

afschrijvingen en hoge boekwinst bij vervreemding op de niet-herwaardeerde activa.

De toerekening van het eigen vermogen aan de onderscheiden activa vindt in de voorstellen-Hofstra plaats in een bepaalde, in het wetsvoorstel opgenomen volgorde, die als volgt luidt:

1. deelnemingen (en eventueel landbouwgronden);
2. voorraden, gewaardeerd volgens het ijzeren-voorraadstelsel of een lifostelsel;
3. overige voorraden;
4. onderhanden werken;
5. bedrijfsmiddelen met een levensduur van minder dan 10 jaar;
6. bedrijfsmiddelen met een levensduur van meer dan 10 jaar;
7. bepaalde beleggingen;
8. monetaire activa.

In de voorstellen-Hofstra wordt de landbouwvrijstelling afgeschaft. Als alternatief stelt hij voor de boekwaarde van de landbouwgronden in de eerste plaats toe te rekenen aan het eigen vermogen, hetgeen tot gevolg heeft dat de herwaarderingen geen winstverminderende invloed hebben, omdat de waardeveranderingen van landbouwgronden objectief zijn vrijgesteld.

Het gevolg van deze volgorde is, dat voor zover het eigen vermogen wordt toegerekend aan de boekwaarde van de deelnemingen de inflatiecorrectie niet winstverminderend werkt, aangezien ook de deelnemingsvrijstelling deze opwaardering buiten de winst houdt. Deze eliminering voorkomt dubbele correcties, omdat ook bij de dochtervennootschap zelfstandig de inflatiecorrectie plaatsvindt. Volledige aansluiting is daarbij echter niet bereikt, zoals hierna in par. 2.1.2 nader wordt toegelicht.

Ook voor zover het eigen vermogen wordt toegerekend aan ijzeren voorraden werkt de inflatiecorrectie niet direct winstverminderend. De boekwaarde van de ijzeren voorraad wordt met de inflatiefactor verhoogd en de zgn. basisprijzen worden dienovereenkomstig aangepast. Dit werkt dus niet in de jaarwinst door. Wel wordt de stille reserve in de ijzeren voorraad verlaagd en vervalt dienovereenkomstig de belastingclaim. Dit in tegenstelling tot de overige voorraden, waarbij de inflatiecorrectie van de boekwaarden van de voorraden door verlaging van de transactiewinst direct winstverminderend is. Hetzelfde geldt voor onderhanden werken, voor zover de productieperiode minder dan een jaar is.

Voorzover eigen vermogen aan bedrijfsmiddelen wordt toegerekend, werkt de inflatiecorrectie van de boekwaarden niet direct winstverminderend. Als gevolg van de hogere afschrijvingen wordt in de afschrijvingsperiode de winst verlaagd. Indien tenslotte de monetaire activa de monetaire passiva overtreffen wordt de jaarwinst direct gecorrigeerd met een bedrag ter grootte van het koopkrachtverlies op het saldo.

2.1.1. Analyse van enkele principiële verschillen

Tussen de hiervoor beschreven voorstellen zijn met name verschillen aan te wijzen met betrekking tot het tijdstip van de financieringswinstneming en de inrichting van de balans. In beide voorstellen is als uitvloeisel van de taakopdrachten

uitgegaan van de toepassing van de algemene prijsindex.

In zijn rapport neemt Hofstra in soms emotioneel getinte bewoordingen stelling tegen de vorming van een herwaarderingsreserve en daarmee tegen het benaderen van de financieringswinst als afzonderlijke categorie. Naar mijn oordeel wordt hierbij echter te weinig relatie gelegd met de centrale vraag of de financieringswinst in het jaar van het optreden van inflatie mag worden belast of eerst op een later tijdstip. Ook het systeem-Hofstra is te ontleiden als het saldo-effect van (belaste) herwaardering met behulp van de koopkrachtindex van alle activa ongeacht of deze met eigen dan wel vreemd vermogen zijn gefinancierd met daartegenover een objectieve vrijstelling ter grootte van het koopkrachtverlies op het eigen vermogen en de vorming van een herwaarderingsreserve voor die activa, die geacht worden met vreemd vermogen te zijn gefinancierd en waarvan de jaarschijven specifiek per activum worden afgebroken in de afschrijvingsperiode van die activa. De uit de opwaardering voortvloeiende hogere afschrijvingslast wordt alsdan geheel of ten dele gecompenseerd door de bate die ontstaat door de afnemering van de reserve.

Hofstra kiest voor een van de aard van het activum afhankelijk tijdstip van financieringswinstneming: directe winstneming bij deelnemingen en afhankelijk van de omloopsnelheid uitgestelde winstneming bij andere activa. In het systeem van de Commissie-Eizenga wordt de financieringswinstneming veel globaler benaderd.

Hofstra motiveert deze keuze van financieringswinstneming naast een beroep op de hiervoor reeds vermelde parallelliteit tussen schijnwinst en inflatiecorrectie met de stellingen, dat deze correctie zoveel mogelijk moet worden ingepast in het geldende systeem waar het realisatiemoment van het koopkrachtvoordeel wordt bepaald door de omzet waartoe de vreemde middelen in staat hebben gesteld, en dat directe heffing over de financieringswinst kan leiden tot een verhoging van de jaarwinst in vergelijking met het huidige stelsel, over welke verhoging belasting moet worden betaald waartoe de liquide middelen niet onmiddellijk beschikbaar behoeven te zijn.

Tegenover deze motieven wordt in het rapport echter ook gesteld, dat de financieringswinst in het jaar van optreden van de inflatie als gerealiseerd kan worden aangemerkt, aangezien reeds in dat jaar de reële druk van het vreemde vermogen aan betekenis inboet ten gunste van een versteviging van het reële eigen vermogen.

Elders⁹⁾ heb ik reeds instemming betuigd met de keuze voor een opboeken van de inflatiecomponent uit de rente op het voor de financiering van bepaalde duurzame activa aangetrokken vreemde vermogen bij de kostprijs van die activa, met als effect een in beginsel directe financieringswinstneming. Daarbij stelde ik echter voor, dat gelet op de onzekerheden met betrekking tot de bepaling van de inflatiecomponent in de rente en het voorzichtigheidsmotief, dat een van de elementen van goedkoopmansgebruik vormt, aan de ondernemer een tegemoetkoming mag worden geboden in de vorm van een reserve die in een bepaalde periode wordt afgebroken (en derhalve onafhankelijk is van de aard van de gefinan-

⁹⁾ J. C. K. W. Bartel, WFR 5359/1978; zie ook Advies van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf, januari 1977, waaraan ik als lid-adviseur van de Belastingcommissie van de Raad heb meegewerkt.

cierde activa). Dit systeem toont in zijn uitwerking aldus veel gelijkenis met de voorstellen van de Commissie-Eizenga.

Ten slotte enige kanttekeningen bij de opbouw van de balans. In de voorstellen-Hofstra zal de fiscale balans sterk afwijken van de commerciële jaarstukken, omdat de herwaarderingen niet voor alle activa plaatsvinden, maar slechts voor die welke (fiscaal) met eigen vermogen geacht worden te zijn gefinancierd. Ook de ondernemer, die op basis van de historische kostprijzen zijn commerciële balans opstelt, zal alsdan een afwijkende fiscale opstelling moeten maken.

Dit nadeel bagatelliseert Hofstra, maar mijns inziens ten onrechte¹⁰⁾. Voor veel (kleinere) ondernemers zijn de fiscale jaarstukken de enige die worden opgesteld, en vormen aldus tevens de grondslag voor de commerciële besluitvorming. De betrekkelijk willekeurige correcties op de historische kostprijzen maken de interpretatie van de fiscale jaarstukken moeilijker, waardoor de kans op foutieve gevolgtrekkingen groter wordt.

Voor de (grotere) ondernemers daarentegen wordt de „set” jaarstukken met één vergroot, die geen directe aansluiting kent met de commerciële balans maar ook niet met de VAD-balans, die op grond van art. 4 van het wetsontwerp¹¹⁾ zal moeten worden samengesteld. In de voorstellen van de Commissie-Eizenga is een aansluiting tussen de fiscale balans en de VAD-balans op veel eenvoudiger wijze te realiseren.

2.1.2. Enkele specifieke aspecten uit de „winstfeer”

De toerekening van het eigen vermogen bij voorrang aan de objectief vrijgestelde vermogensbestanddelen, zoals deelnemingen en landbouwgronden, in de voorstellen-Hofstra heeft in de eerste reacties tot kritische opmerkingen geleid.

Ten aanzien van de deelnemingen is niet in geschil, dat een bijzondere regeling moet worden getroffen teneinde meervoudige correcties bij financiering van deelnemingen met eigen vermogen door de moedermaatschappij te voorkomen. De deelnemingsvrijstelling (art. 13 Wet Vpb '69) heeft de strekking dubbele belastingheffing over de door gelieerde vennootschappen behaalde winsten te voorkomen.

Dit wordt geëffectueerd door uit het resultaat van de moedermaatschappij de winstuitkeringen van de dochtervennootschap alsmede de indirect door de dochtervennootschap behaalde winsten beïnvloede waardestijgingen en dalingen van de aandelen in die dochtermaatschappij te elimineren.

Indien de dochtervennootschap met eigen vermogen door de moedervennootschap is gefinancierd moet dan ook de inflatiecorrectie over dat vermogen alleen aan de dochtervennootschap worden toegerekend, en niet zowel aan de moeder- en dochtervennootschap.

In de voorstellen-Hofstra is deze opzet gerealiseerd door zoals hiervoor vermeld de voorrangstoerekening van het eigen vermogen aan de deelneming. Dit systeem is bevredigend, indien wordt voldaan aan de veronderstelling, dat de inflatiecorrectie bij de dochtervennootschap adequaat wordt gerealiseerd. Bij niet-voldoende renderende dochtervennootschappen gaat echter (een gedeelte van) de inflatiecorrectie verloren zonder compensatie bij de moedervennootschap.

¹⁰⁾ Evenzo: J. F. M. Giele, bijdrage in: Cijns en Dijns, 1975.

¹¹⁾ Zitting 1977-1978, 15 007, 2 d.d. 27 april 1978.

Voor de dochtervennootschappen, die vervolgens worden geliquideerd, kan een oplossing worden gevonden door het zgn. opgeofferde bedrag (dit is in het algemeen de kostprijs van de deelneming) met de niet-benutte inflatiecorrectie te verhogen, en het verschil tussen het aldus opgehoogde bedrag en de liquidatieuitkering overeenkomstig art. 13, lid 5 Wet Vpb '69 ten laste van de belastbare winst van de moedervennootschap te brengen¹²⁾.

Indien geen liquidatie van de dochtervennootschap volgt is een voorziening minder eenvoudig te treffen. Het voorstel van Meeles¹³⁾ duurzaam verliesgevende deelnemingen bij de toerekening van het eigen vermogen van de moedervennootschap op de laatste plaats te stellen is aantrekkelijk, maar lijkt op uitvoeringsproblemen te stuiten bij de vraag wanneer er sprake is van een duurzame verliesgevendheid alsmede welke gevolgen tevens aan de „verplaatsing” moeten worden verbonden.

Een tweede aspect dat bij de regeling voor de deelnemingen moet worden genoemd is de manipuleermogelijkheden welke in de voorstellen zijn onderkend met betrekking tot het „ritme”, waarin de inflatiecorrectie kan worden genoten. Door het opstellen van de rangvolgorde, zoals hiervoor is aangegeven, is het mogelijk een relatief snelle inflatiecorrectie te bewerken door met name niet-duurzame en duurzame bedrijfsmiddelen „om te zetten” in schuldvorderingen (monetaire activa) op een dochtervennootschap, waaraan de bedrijfsmiddelen worden overgedragen, mits de samenstelling van de bezittingen van de moedervennootschap zodanig is dat de monetaire activa ten minste voor een deel tegenover eigen vermogen geacht worden te staan. In het rapport zijn deze constructies onderkend, maar niet zodanig onaanvaardbaar geoordeeld dat bijzondere regelingen nodig zouden zijn.

De buitenlandse deelneming wordt in de voorstellen Hofstra op dezelfde wijze behandeld als de binnenlandse deelneming. Dit leidt echter door de werking van art. 13, lid 4 Wet Vpb '69 (niet-afrekbaarheid van rente en andere kosten van een buitenlandse deelneming) tot een ongemotiveerde dubbele correctie indien deze buitenlandse deelnemingen (gedeeltelijk) gefinancierd zijn met vreemd vermogen. In deze gevallen wordt in de voorstellen Hofstra namelijk financieringswinst op het vreemde vermogen geconstateerd zonder met de daartegenover staande last (inflatiecomponent in de betaalde rente) rekening te houden. Juch¹⁴⁾ heeft dan ook terecht voorgesteld teneinde dit effect te corrigeren te bepalen dat buitenlandse deelnemingen slechts voor zover deze niet feitelijk met vreemd vermogen zijn gefinancierd geacht worden met eigen vermogen te zijn verworven.

Het gaat het kader van dit artikel te buiten meer in detail aandacht te geven aan de overige internationale aspecten van de voorstellen Hofstra.

¹²⁾ D. Juch, WFR 5359/1978 en D. A. M. Meeles, N.V. mei 1978.

¹³⁾ D. A. M. Meeles, N.V. mei 1978.

¹⁴⁾ D. Juch, WFR 5359/1978.

Voor een nadere analyse verwijs ik in het bijzonder naar de reeds meer genoemde bijdrage van Juch in het Weekblad van fiscaal recht¹⁵⁾.

Met betrekking tot de landbouwgronden kan er op worden gewezen, dat het afschaffen van de landbouwvrijstelling niet zonder meer uit de voorstellen-Hofstra voortvloeit¹⁶⁾.

Het landbouwprivilege is reeds langer in discussie en er zijn krachtige argumenten aan te voeren deze vrijstelling op te heffen. Door de voorstellen tot een meer inflatie-neutraal belastingheffing worden de tegenargumenten minder zwaarwegend. Indien de wetgever de bijzondere landbouwregeling wenst te handhaven, mag niet langs een omweg - namelijk door plaatsing van de landbouwgronden boven de ijzeren voorraden in de beschreven opstelling - alsnog deze vrijstelling worden ondergraven. Plaatsing in de groep van de duurzame bedrijfsmiddelen of van de beleggingen lijkt meer aan de bedoeling van de wetgever tegemoet te komen, terwijl het ook mogelijk blijft in een bijzondere toerekeningsbepaling alleen het eigen vermogen aan de landbouwgronden toe te rekenen voor zover deze ook feitelijk met dat eigen vermogen zijn gefinancierd. In beide gevallen zal de inflatiecomponent in het aan de landbouwgronden toe te rekenen vreemde vermogen moeten worden geactiveerd en dus niet als kosten in aftrek op de winst worden gebracht¹⁷⁾.

Ook andere aanpassingen in bestaande regelingen worden door Hofstra aangebracht als uitvloeisel van het meer „inflatie-proof” zijn van het door hen voorgestelde winstbegrip. Deze voorstellen betreffen:

1. de afschaffing van de tijdelijke zelfstandigenaftrek;
2. de afschaffing van de oudedagsreserve en eventuele invoering van een pensioenreserve;
3. de aanpassing van de stakingsfaciliteiten, waarbij in eerste aanleg wordt voorgesteld:
 - a. afbouw en afschaffing van de stakingsvrijstelling van f 20.000;
 - b. verhoging van het maximum van het bijzondere tarief (thans 50%);
 - c. afschaffing van het overlijdenstarief van 20% in het bijzondere tarief.

Deze voorstellen betreffen in het bijzonder het midden- en kleinbedrijf en het is dan ook niet verwonderlijk, dat in die kringen ernstige beroering is ontstaan. Dit temeer, omdat deze faciliteiten ook op andere gronden in de wet zijn opgenomen dan alleen om tekortkomingen van het nominalistische winststelsel te ondervangen¹⁸⁾.

Naast deze voorstellen tot wijziging van de huidige bepalingen moet nog gewezen worden op het niet-doen van wijzigingsvoorstellen door Hofstra op het terrein van de waarde- of welvaartsvaste pensioenen, aangezien hij het huidige regime juist oordeelt.

Naar mijn oordeel is deze zienswijze niet juist. Indien waardevaste pensioenen zijn toegekend en in eigen beheer worden gehouden dient jaarlijks de omvang van het doelvermogen (dit is het op pensioendatum benodigde bedrag om de pensioentermijnen te kunnen uitkeren) aan de inflatoire ontwikkeling te worden aan-

¹⁵⁾ D. Juch, WFR 5359/1978

¹⁶⁾ J. Rensema, WFR 5359/1978; D. A. M. Meeles, De accountant mei 1978.

¹⁷⁾ Zie ook D. A. M. Meeles, N.V. mei 1978.

¹⁸⁾ J. C. K. W. Bartel, WFR 5359/1978. Zie ook „Nader advies inzake herziening van het fiscale winstbegrip en uitbreiding van de financieringsfaciliteiten voor zelfstandige ondernemers”. Raad voor het Midden- en Klein bedrijf, 16 mei 1979.

gepast. Dit is mogelijk indien als rekenrente de reële rente (dit is de actuele rentevoet verminderd met de inflatiecomponent) wordt gehanteerd bij de bepaling van het doelvermogen, waarbij overigens de pensioengrondslag wordt afgeleid uit het actuele loonniveau. De inflatiecomponent bij de jaarlijkse oprenting van de verplichting bewerkt dan tijdens de opbouw dat de omvang van het doelvermogen „met de inflatie meegroeit”. Naar mijn mening dient dan ook te worden aangesloten bij de hieromtrent geformuleerde voorstellen van de Commissie-Eizenga¹⁹⁾, die luiden:

1. pensioenregelingen, welke gebaseerd zijn op het actuele loonniveau, alsmede die, voor welke het zgn. opbouwsysteem geldt, blijven gewaardeerd op de door de Hoge Raad tot nu toe aangegeven wijze, behoudens dat latere stijging van de rentevoet geen aanleiding geeft tot herrekening van de in het verleden gepassiveerde verplichtingen;
2. voor pensioenregelingen, welke onherroepelijk zijn gebaseerd op een toekomstig loonniveau, afhankelijk van reeds *thans vaststaande* salarisschalen, wordt de verplichting berekend op de door de Hoge Raad tot nu toe aangegeven wijze, echter gebaseerd op de salarishoogte welke geldt bij de pensioeningang en voorts met inachtneming van het onder 1 bepaalde;
3. voor pensioenregelingen, welke onherroepelijk zijn gebaseerd op een toekomstig loonniveau, waarvan de omvang afhankelijk is van nog onbekende inflatoire ontwikkelingen, wordt de pensioenverplichting berekend op basis van het *huidige* loonniveau, echter met inachtneming van een contantmakingsrente, welke het saldo vormt van actuele marktrente en actuele procentuele ontwikkeling van inflatie- of loonniveau. Zodanige rentevoet zou naar het oordeel van de commissie jaarlijks door de Minister moeten worden vastgesteld en zou als minimum 0% kunnen bedragen.

Een onherroepelijke toezegging als bedoeld onder 2 en 3 zou, naar de commissie meent, niet behoeven inhouden, dat een redelijk voorbehoud, waardoor het karakter van een final pay-regeling onder normale ontwikkelingen niet wordt aangetast en waardoor aan reeds verkregen rechten niet kan worden getornd, als beletsel zou worden gezien voor toepassing van de onder 2 en 3 bedoelde methoden.

2.2. Inkomsten uit vermogen

2.2.1. Nominale waarden

In het huidige regime is in de particuliere sfeer ontvangen rente volledig belast en betaalde rente volledig aftrekbaar, hoewel in die rente een component schuilt die een tegemoetkoming voor het door de geldgever te lijden koopkrachtverlies representeert. In een inflatie-neutrale belastingheffing moet deze component uit het inkomen worden geëlimineerd.

Anders dan in de winstsfeer moet deze eliminatie direct plaatsvinden door een gedeelte van de rente het inkomenskarakter te ontfengen.

Hierbij doet zich naast het probleem van de bepaling van de hoogte van de

¹⁹⁾ Zie ook: D. A. M. Meeles, N.V. mei 1978.

inflatiecomponent de vraag voor of wijzigingen in de hoogte van de inflatiecomponent, die gekapitaliseerd in het vermogen doorwerken, zijn toe te rekenen aan de inkomenssfeer dan wel aan de vermogenssfeer.

Met betrekking tot deze laatste vraag kiest de Commissie-Eizenga voor een benadering, waarbij het inflatieverlies bij een stijgende rente, dat gerealiseerd wordt bijvoorbeeld bij de vervreemding van een obligatie met koersverlies, het inkomen vermindert, maar waarbij tevens voor de nieuwe verkrijger het inflatierisico wordt afgemeten naar de lagere verkrijgingsprijs. Een tegemoetkoming zou voor hem moeten worden berekend op basis van de betaalde prijs en niet van het nominale bedrag.

Uitgaande van deze zienswijze formuleert de Commissie-Eizenga voorstellen, waarin hetzij de belastingplichtige kan kiezen voor een volledige inflatiecorrectie mits hij zich verbindt tot een volledige administratie van zijn privé-vermogen, hetzij een vrijstelling voor inkomsten uit vermogen tot f 1.000 genoten wordt.

In het debat over dit rapport²⁰⁾ heb ik reeds gesteld, dat het huidige inkomensbegrip een sterke scheiding tussen bron en opbrengst aanbrengt. Bij de inkomsten uit vermogen wordt daarbij de bepaling wat tot de opbrengsten moet worden gerekend veelal niet gezien vanuit het standpunt van de genietster maar van de schuldenaar. Tussen de vermogensvermeerdering van de genietster en de omvang van de bij hem belastbare bate kunnen derhalve - soms aanzienlijke - verschillen bestaan. Als voorbeeld is te noemen de uitgifte van winstbonusaandelen, waarbij de koers van de oorspronkelijke aandelen evenredig zakt.

De nominale waarde van die bonusaandelen wordt belast, hoewel de aandeelhouders niet wordt verrijkt.

Zolang een dergelijk objectief inkomensbegrip aan het heffingssysteem ten grondslag ligt past het niet uit te gaan van de individuele verkrijgingsprijzen bij het elimineren van de inflatiecomponent uit een bate, maar moet deze eliminatie plaatsvinden op basis van de nominale waarde van de hoofdsom. Wijzigingen in de hoogte van de inflatiecomponent leiden daarbij tot niet belastbare resp. aftrekbare vermogenswinsten en -verliezen, waarbij uiteraard deze koersfluctuaties beïnvloed zullen worden door de slechts gedeeltelijke belastbaarheid van de rente.

Ook in de voorstellen-Hofstra wordt van dit objectieve inkomensbegrip uitgegaan, waarbij de inflatiecomponent volgens een glijdende schaal wordt vastgesteld. Deze forfaits wijken af van de in de winstsfeer gedefinieerde inflatiecorrectiefactor, waardoor bij sfeerovergangen „lekken” kunnen ontstaan²¹⁾.

Hofstra voert dit systeem zowel ten aanzien van de ontvangen als van de betaalde rente door, en naar mijn mening terecht. Als uitvloeisel van deze wijzigingen zal onder meer een gedeelte van de hypotheekrente niet meer aftrekbaar zijn. Juist dit element uit het omvangrijke rapport is in de volle schijnwerper van de publiciteit komen te staan en heeft tot felle reacties aanleiding gegeven. Hieruit blijkt duidelijk hoezeer grote groepen van de bevolking zijn ingespeeld op de inflatie en het daarop onvoldoende aansluitende fiscale inkomensbegrip, dat in een periode met een nagenoeg stabiel prijsniveau werd ontwikkeld.

²⁰⁾ Geschrift 146, Inflatie en belastingheffing (2), blz. 9-13.

²¹⁾ J. K. Potasse, NRC 24 februari 1978.

Het reduceren van niet-beoogde bevoordelingen roept politiek machtige krachten op, die reeds nu moeilijk te beheersen zijn. Het lot van het voorstel-Hofstra, dat reeds een compromis vormde teneinde de politieke haalbaarheid te vergroten, lijkt hiermee bezegeld.

2.2.2. Aandelen en aanmerkelijk belang

De gevolgen van het nieuwe winstbegrip zijn ook in de sfeer van de opbrengst van aandelen merkbaar. De door een N.V. of B.V. gemaakte winst is, zoals bekend, onderworpen aan een „dubbele” heffing: eerst vennootschapsbelastingheffing bij de vennootschap en vervolgens bij de uitdeling van de resterende winst inkomstenbelasting bij de aandeelhouder. De omvang van de belastbare bate bij de aandeelhouder is, zoals hiervoor vermeld, in belangrijke mate geobjectiveerd. Als grondgedachte is bij de parlementaire behandeling van de Wet IB '64 geformuleerd, dat voor de totaliteit van aandeelhouders uiteindelijk als inkomen moet worden beschouwd het totaal van de door de vennootschap vanaf de oprichting tot en met de liquidatie behaalde aan hen als zodanig toekomende winst. Als tijdstip waarop de belastbare bate wordt genoten wordt daarbij aangewezen het moment, waarop de winst de winstsfeer van de vennootschap verlaat, hetzij door daadwerkelijke uitkering, hetzij door overboeking naar de kapitaalsfeer. Deze grondgedachte brengt met zich mee, dat bij herziening van het fiscale winstbegrip in dier voege dat de inflatiecorrectie op het eigen vermogen van de vennootschap niet meer als winst wordt aangemerkt, ook de massa van de belastbare baten voor de aandeelhouders met een gelijk bedrag wordt verminderd. Deze vermindering dient zich bij de aandeelhouders te manifesteren als een belastingvrije verhoging van het fiscaal erkende kapitaal, hetgeen betekent dat tot het bedrag van die verhoging bonusaandelen kunnen worden uitgekeerd, die geen aanleiding geven tot inkomstenbelastingheffing. De inflatiecorrectie van het eigen vermogen van de vennootschap staat aldus op één lijn met agio, dat bij een emissie boven het paribedrag wordt ingebracht.

Zowel in de voorstellen-Hofstra als in het rapport van de Commissie-Eizenga is deze verhoging van het fiscaal erkende kapitaal van de vennootschap opgenomen. Alleen zijn in beide rapporten beperkingen tot uitkering van de verhoging aan de aandeelhouders opgenomen teneinde te voorkomen, dat normaal jaarlijks dividend zou worden vervangen door jaarlijkse toekenning van belastingvrije bonussen.

In het debat over het rapport van de Commissie-Eizenga heb ik deze beperkingen, die enkel voortkomen uit de angst dat „inflatie-agio”-stocks de normale dividenduitkeringen zullen gaan vervangen, bestreden. Een eventuele beperking zou moeten worden gezien bij een algemene herziening van het systeem van inkomstenbelastingheffing over de opbrengst van aandelen, maar is niet een direct uitvloeisel van een inflatie-neutrale belastingheffing.

Ten aanzien van de aanmerkelijk-belangheffing formuleert Hofstra geen voorstellen. Hij karakteriseert de aanmerkelijk-belangheffing als een voorschothoheffing op de liquidatie-uitkering van de vennootschap, en acht aldus de minimumwaarderingsregel van art. 39, lid 4 Wet IB '64, waarin wordt bepaald dat de verkrijgings-

prijs van aanmerkelijk-belangaandelen tenminste wordt gesteld op het gemiddeld op de desbetreffende aandelen gestorte kapitaal, toereikend.

In het rapport van de Commissie-Eizenga wordt wel als wijziging voorgesteld, dat voor elke aanmerkelijk belanghouder de verkrijgingsprijs wordt verhoogd met het bedrag van het in zijn bezitsperiode gevormde inflatie-agio. Voor een nadere analyse verwijs ik naar het eerder genoemde artikel van Meeles²²⁾.

3. Slotopmerkingen

In de voorafgaande paragrafen zijn enkele aspecten van recent uitgebrachte rapporten over een meer inflatie-neutrale belastingheffing aan de orde gesteld. Hieruit blijkt, dat voor vele problemen meer dan een oplossing denkbaar is, en dat nog vele (politieke) keuzen gedaan moeten worden voordat een zodanig stelsel geëffectueerd kan worden.

In afwachting van een definitieve regeling zou een forfaitaire regeling kunnen gelden, waarbij jaarlijks ten laste van de fiscale winst een op de inflatie afgestemd percentage van het eigen vermogen wordt gebracht. Met een bepaalde variant is reeds in 1978 en 1979 ervaring opgedaan in het kader van de zgn. tijdelijke belastingmaatregelen in afwachting van de besluitvorming over het Rapport-Hofstra. Een dergelijk forfaitair systeem zal wellicht qua effect hetzelfde resultaat bereiken als de al dan niet geamendeerde voorstellen-Hofstra, aangezien naar alle waarschijnlijkheid door de toerekeningsbepalingen vrijwel alle ondernemingen behalve de houdstermaatschappijen direct de winstvermindering ter grootte van de inflatiecorrectie op het eigen vermogen zullen ontvangen en niet behoeven te herwaarderen. De vermogensverhoudingen zijn thans zodanig zowel bij de beursfondsen als blijkens een steekproef bij de kleinere bedrijven dat het eigen vermogen nauwelijks toereikend is om de voorraden te financieren in het licht van de besproken voorrangstoerekening.

²²⁾ D. A. M. Meeles, N.V. Mei 1978.